

MARKETING TADQIQOTLARINI AMALGA OSHIRISHDA INVESTITSION SALOHİYAT VA UNI BAHOLASHNI AHAMIYATI

Abstract: This article examines methods of assessing and improving the country's investment potential based on marketing research. The country's investment potential is an important factor for attracting foreign direct investment, developing local markets and ensuring general economic development. The study analyzes the role of marketing research in identifying investment opportunities and the methods used in this process. Investment projects implemented in Uzbekistan in 2022-2024 and their indicators are presented. The methods used to assess the investment potential to ensure the country's economic development, including economic indicators, political stability, socio-demographic factors, infrastructure and technology level, international ratings and indices, and sectoral analysis methods are presented.

Keywords: Investment potential; Political stability; Socio-demographic factors; Level of infrastructure and technology; International ratings and indexes; Sectoral analysis; Artificial intelligence; Big data analysis; Investment strategies; International integration; Market segments

Annotatsiya: Mazkur maqolada marketing tadqiqotlari asosida mamlakatning investitsion salohiyatini baholash va takomillashtirish usullari o'rganiladi. Mamlakatning investitsion salohiyati to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, mahalliy bozorlarni rivojlantirish va umumiy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash uchun muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotda marketing tadqiqotlarining investitsiya imkoniyatlarini aniqlashdagi roli va ushbu jarayonda foydalaniladigan usullar tahlil qilinadi. 2022-2024 yillarda O'zbekistonda amalga oshirilgan investitsion loyihalar va ularning ko'rsatkichlari keltirilgan. Mamlakatning iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash uchun investitsiya salohiyatini baholashda qo'llaniladigan usullar, jumladan, iqtisodiy ko'rsatkichlar, siyosiy barqarorlik, ijtimoiy-demografik omillar, infrastruktura va texnologiya darajasi, xalqaro reytinglar va indekslar hamda sektoral tahlil metodlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: Investitsion salohiyat; Siyosiy barqarorlik; Ijtimoiy-demografik omillar; Infrastruktura va texnologiya darajasi; Xalqaro reytinglar va indekslar; Sektoral tahlil; Sun'iy intellekt; Big data tahlili; Investitsion strategiyalar; Xalqaro integratsiya; Bozor segmentlari

Kirish:

Zamonaviy iqtisodiyotda xalqaro franshizalarning O'zbekiston kabi bozorlarga kirib kelishi mahalliy iqtisodiyotni jonlantirish, yangi ish o'rinlari yaratish va iste'molchilarga ko'proq tanlov imkoniyatlari taklif etish orqali ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq, bu jarayon o'zaro manfaatli va samarali bo'lishi uchun raqamli marketing vositalari va strategiyalaridan oqilona va innovatsion tarzda foydalanish talab etiladi. Ushbu maqolada biz O'zbekiston bozoridagi xalqaro franshizalarni jalb qilish va rivojlantirishda raqamli marketingning asosiy usullari va istiqbollarini ko'rib chiqamiz.

Mamlakatning investitsiya salohiyatini baholash to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, mahalliy bozorlarni rivojlantirish va umumiy iqtisodiy rivojlanish uchun muhim tarkibiy qism hisoblanadi. Marketing tadqiqotlari mamlakatning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy muhitining turli jihatlarini haqida ma'lumotlarga asoslangan tushunchalarni taqdim etish orqali ushbu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Marketing tadqiqotlari mamlakatning investitsion salohiyatini baholash usullarini takomillashtirishda katta ahamiyatga ega. Bu usul, korxona yoki tashkilotning o'zini yanada samarali tarzda turli investitsiyalar bilan ta'minlash imkoniyatlarini belgilashga yordam beradi.

2022-yilda O'zbekistonda umumiy qiymati 16,57 milliard AQSh dollari bo'lgan loyihalarni amalga oshirish rejalashtirilgan, shundan 6 milliard dollari to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalardir. Shu bilan birga, geologiya, energetika, sanoat va uning asosiy tarmoqlarida umumiy qiymati 7,51 milliard AQSH dollari bo'lgan loyihalar amalga oshiriladi. O'zbekiston 2023-yilda 17,34 milliard dollarlik loyihalarni amalga oshirishni rejalashtirmoqda. To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi 7,06 milliard dollarni tashkil etadi. 2022-yilda bo'lgani kabi, mablag'larning katta qismi (9,24 milliard AQSh dollari) geologiya, energetika va sanoatga yo'naltiriladi. 2024-yilda 18,2 milliard dollarlik loyihalarni amalga oshirish rejalashtirilgan. Shu bilan birga, 7,73 milliard AQSH dollari miqdoridagi to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar o'zlashtirilishi kutilmoqda¹.

Mavzu oid adabiyotlar sharhi.

Investitsiyalarni jalb qilishda marketing tadqiqotlaridan samarali foydalanishning nazariy-ilmiy, uslubiy va amaliy muammolari xorijlik olimlardan G.Albaum, E.Duerr, J.Strandskov, S.Hollensen, P.Kotler, H.Michael, J.Erwin, E.Michael, S.Michael, M.Joyce, R.Perrigot, Y.K.Lee, S.H.Kim, M.K.Seo, E.Calderon-Monge, J.N.Sheth, R.S.Sisodia, D.Vrontis, A.Thrassou, Y.Wind, V.Mahajan, Joe Mathews, Don DeBolt, Y.Isayenko, O.Degtyar, T.V.Makarova singari olimlarning ilmiy ishlarida tadqiq etilgan.

Investitsiyalarni jalb qilishda marketing tadqiqotlaridan samarali foydalanishning nazariy, uslubiy va amaliy jihatlari O'zbekistonlik iqtisodchi olimlar A.E. Shayxov, Sh. Ergashxodjayeva, R.Rasulbekova, X.Q. Umarova, D.Ubaydullaeva, S.G'aybullayev, va boshqalarning ilmiy ishlarida o'z aksini topgan.

Mamlakatning investitsion salohiyatini oshirish, yangi bizneslar va g'oyalarni jalb qilishda muhim qo'shilgan qadamdir. Birinchi navbatda, marketing tadqiqotlari tahlil qilish va tushunish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Bu, mamlakatdagi istiqbolli sektorlarni va daromad salohiyatini aniqlashda yordam beradi. Markaziy ma'lumotlar va statistik ma'lumotlar yordamida, korxona rivojlanish yo'li va qaysi sohada investitsiya qilishga bo'lgan muqobil investitsiya o'rtasidagi farqni aniqlashga yordam berishi mumkin.

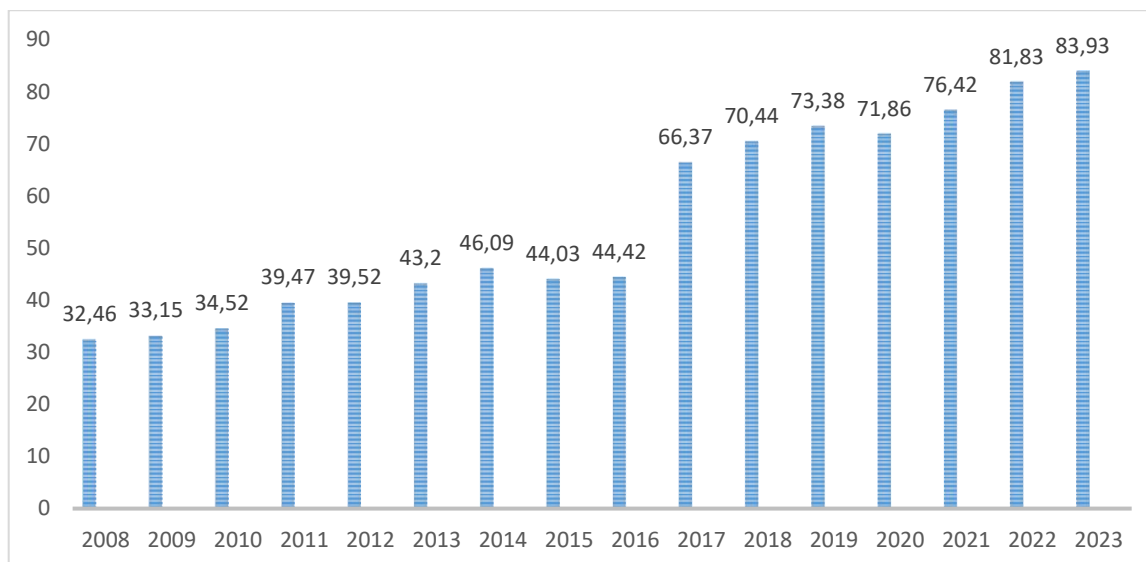
Ikkinchi navbatda, marketing tadqiqotlari bo'yicha olingan ma'lumotlar o'rganiladi va tahlil qilinadi. Bu tahlil, mamlakatdagi bozorda kerakli mahsulotlar va xizmatlar, ularning bahosi, istiqbolli mijozlar, qanchalik investitsiyalar qilinayotganligi kabi muhim ma'lumotlarni olishga yordam beradi. Bu belgilar, korxonalar va investitsiyadorlar uchun samarali strategiyalar tuzishda muhimdir.

Uchinchi navbatda, marketing tadqiqotlari, mamlakatning turli sohalarida investitsiyalar qilishga qanday qadam qo'yishning eng samarali yo'li aniqlashda yordam beradi. Bunday tadqiqotlar, yangi bozorlar va sohalarni aniqlash, mamlakatning investitsiya salohiyatini rivojlantirishga yordam berishi mumkin.

So'nggi navbatda, marketing tadqiqotlari natijalari asosida investitsiya strategiyalarini tuzish uchun to'liq tahlil va qaror qabul qilish jarayonlarini amalga oshirish mumkin. Bu, investitsiya portfeli o'zgartirish, yangi bozorlarga kirish, yoki mehnat resurslarini biror sohadagi investitsiyalarga qaratish kabi qadamning eng to'g'ri yo'lini aniqlashga yordam beradi.

Jahon bozorini o'rganish sanoati yana bir cho'qqiga chiqdi, 2014-yildagi 46,09 milliard AQSh dollaridan 2022-yilda deyarli 82 milliard AQSh dollarigacha bozor tadqiqotlari orqali olingan global daromadga ega bo'lgan. An'anaviy tarzda va so'nggi o'n yil ichida global bozor tadqiqot sanoati kengroq iqtisodiy tendensiyalarga zid ravishda ishladi. Bundan tashqari, 2022-yil uchun ko'rsatkichlar daromad bo'yicha qariyb 4,5 milliard AQSh dollariga o'sishini ko'rsatdi.

¹ *Uzbekistan plans to implement investment projects for US\$52 billion in 2022-2024-*
<https://invest.gov.uz/mediacenter/news/uzbekistan-plans-to-implement-investment-projects-for-us-52-billion-in-2022-2024/>

1-rasm. 2008-yildan 2023-yilgacha bozor tadqiqotlari orqali olingan global daromad(foiz hisobida)¹

Bozor tadqiqoti - bu tashkilot o'z mahsulotlarini va xizmatlarini sotadigan bozorlar haqida ma'lumot to'plash faoliyati. Bu ko'pincha intervyular, so'rovlar va tobora ortib borayotgan katta ma'lumotlar tahlili vositalari orqali iste'molchilarning munosabati va afzalliklarini batafsil sifatli tushunishni o'z ichiga oladi. Dunyo bo'ylab yetakchi bozor tadqiqot kompaniyasi 2021-yilda AQShda joylashgan IQVIA² hisoblanadi.

AQShdagi o'sish sezilarli bo'lgan bo'lsada, Yevropada bozor tadqiqotlari sanoatining daromadi 2014-yildan beri biroz o'sdi. Ba'zi tahlilchilar ikki sababga ko'ra bu yomon ko'rsatkich yaqin kelajakda davom etishini kutishmoqda. Birinchidan, Brexit tomonidan yaratilgan qisqa va o'rta muddatli noaniqlik muammoni hal qilishdan oldin o'tkazilgan har qanday bozor tadqiqotining ishonchliligiga ta'sir qiladi. Ikkinchidan, 2018-yil may oyida Yevropa Ittifoqining ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha umumiy reglamenti (GDPR) qonunlarini amalga oshirish, bu kompaniyalar shaxsiy ma'lumotlar bilan nima qila olishini cheklaydi. Fransiya, Germaniya va Buyuk Britaniyadagi IT-mutaxassislarining aksariyati GDPR qonunlari shaxsiy ma'lumotlarning uchinchi shaxslarga o'tkazilishini oldini olishiga rozi bo'lib, Yevropadagi tadqiqotchilar uchun mavjud bo'lgan ma'lumotlar miqdorini boshqa mintaqalarga nisbatan kamaytiradi³.

Barchasi bilan, marketing tadqiqotlari mamlakatning investitsion salohiyatini baholashda katta ahamiyatga ega. Bu usul, korxonalar va investorlar uchun yangi imkoniyatlarni aniqlash, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishini oshirish va o'zaro foyda olishishda yordam beradi. Bu jarayonni samarali bajarish, mamlakatning investitsiya ko'rsatkichlarini oshirishga va istiqbolli iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda yordam beradi.

Mamlakatning investitsion salohiyatini baholashda marketing tadqiqotlaridan foydalanish, mamlakatning iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va texnologik jihatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Bunday baholashlar investitsiya qilishga qiziqish bildirgan shaxslar va tashkilotlar uchun muhim ahamiyatga ega. Quyidagi usullar orqali mamlakatning investitsion salohiyatini baholashda qo'llanilishi va takomillashtirilishi mumkin:

- iqtisodiy ko'rsatkichlarni tahlil qilish: YAIM, inflyatsiya darajasi, ishsizlik darajasi kabi asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va o'sish istiqbollari to'g'risida ma'lumot beradi;

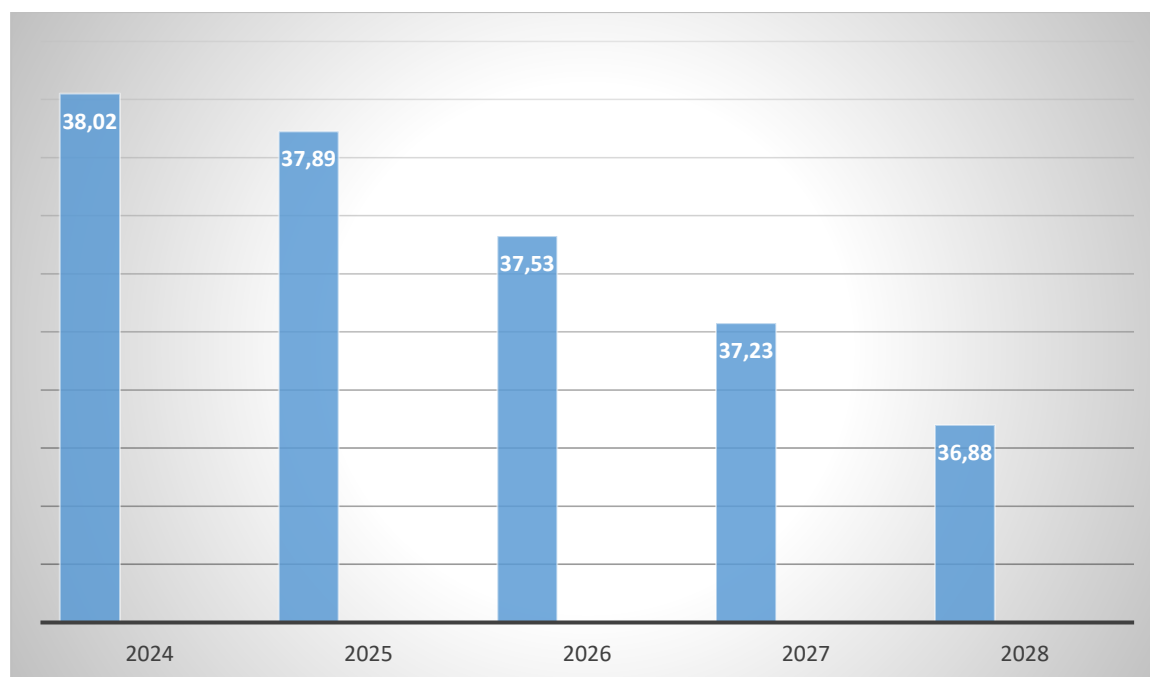
¹ Xalqaro valyuta jamg'armasining statistik ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

² IQVIA, ilgari Quintiles va IMS Health, Inc., Amerikaning Fortune 500 va S&P 500 ko'p millatli kompaniyasi bo'lib, sog'liqni saqlash axborot texnologiyalari va klinik tadqiqotlarning birlashgan sohalariga xizmat qiladi

³ Global revenue of the market research industry from 2008 to 2022 with a forecast for 2023-
<https://www.statista.com/statistics/242477/global-revenue-of-market-research-companies/>

- siyosiy barqarorlik: Siyosiy xatarlar, qonun ustuvorligi, shaffoflik va korrupsiyaga qarshi kurashish darajasi mamlakatning siyosiy muhitini baholashda muhimdir.
- Ijtimoiy-demografik omillar: Aholining tarkibi, ta'lim darajasi, mehnat resurslarining sifati va mavjudligi kabi omillar ham investitsion salohiyatni baholashda asosiy omillardir;
- infrastruktura va texnologiya darajasi: Transport, aloqa, energetika tarmoqlari va texnologik yangiliklar mamlakatning investitsion jozibadorligini oshiradi.
- xalqaro reytinglar va indekslar: Jahon banki, IMF, Moody's va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan berilgan reytinglar va indekslar mamlakatning iqtisodiy va investitsion muhitini baholashda ishlatiladi;
- trendlar va prognozlar: iqtisodiy o'sish, texnologik rivojlanish, demografik o'zgarishlar kabi trendlar va ularning kelajakdagi prognozlari;
- sektoral tahlil: mamlakatning turli iqtisodiy sektorlari, ularning rivojlanishi, investitsiyalar uchun imkoniyatlar va xavflarni tahlil qilish;
- xalqaro soliq va savdo siyosati: xalqaro savdo kelishuvlari, soliq imtiyozlari, bojxona tartiblari va boshqa tijorat siyosatlari¹.

Investitsion salohiyatni baholashda ushbu usullarni takomillashtirish uchun zamonaviy axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt, big data tahlili va prognozlash usullaridan foydalanish mumkin. Bundan tashqari, mamlakatlararo solishtirishlar orqali benchmarking (me'yorlash) amaliyotlari, ya'ni boshqa mamlakatlar tajribalarini o'rganish va shunga asoslanib o'z investitsion strategiyasini yaxshilash ham muhimdir. Shuningdek, transchegaraviy hamkorlik va xalqaro tashkilotlar bilan aloqalar investitsion muhitni yaxshilashda belgilovchi ahamiyat kasb etadi.

2-rasm. 2024-2028 yilgacha O'zbekistonga investitsiyalarni jalb qilish prognozi (foiz hisobida)²

Ushbu ko'rsatkich bo'yicha biz O'zbekiston bo'yicha 2024-yildan 2028-yilgacha bo'lgan prognoz ma'lumotlari taqdim etilgan. 2020-yildagi davrda O'zbekiston bo'yicha o'rtacha ko'rsatkich 27,19 foizni, 1993-yilda eng kami 12,27 foizni, 2018-yilda esa maksimal ko'rsatkich 42,16 foizni tashkil qilgan. 2028-yildagi oxirgi prognoz ko'rsatkich 36,88 foizni tashkil etadi.

¹ Tadqiqot doirasida muallif tomondan tuzib chiqildi.

² Xalqaro valyuta jamg'armasining statistik ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Taqqoslash uchun, 2028-yilda 164 ta davlatdan kelib chiqqan holda dunyo bo'yicha o'rtacha ko'rsatkich 24,48 foizni tashkil etadi¹.

Investitsiyaviy jozibadorlik asosiy ko'rsatkichida, jami investitsiyalar miqdorining yalpi ichki mahsulot (YaIM) ga nisbatan ifodalangan qiymati. Bu ko'rsatkich, mamlakat iqtisodiyotiga qancha sarmoya kiritilayotganini va shu orqali iqtisodiy faoliyatning umumiy hajmini ifodalaydi.

Ko'rsatkich quyidagicha hisoblanadi:

$$\text{Investitsiyaviy jozibadorlik} = (\text{Jami investitsiyalar} / \text{Yalpi ichki mahsulot}) * 100$$

Bu yerda:

Jami investitsiyalar: bu mamlakatdagi jami yalpi asosiy kapital jamg'armasining umumiy qiymati, bu esa korxonalar, davlat va boshqa tashkilotlar tomonidan amalga oshirilgan investitsiyalarni o'z ichiga oladi. Bu, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish, mavjud quvvatlarni modernizatsiya qilish, texnologik yangiliklarni joriy etish va boshqa shunga o'xshash faoliyatlar natijasida hosil bo'ladi.

Yalpi ichki mahsulot (YaIM): bu mamlakat hududida ma'lum bir davr ichida ishlab chiqarilgan barcha tovarlar va xizmatlarning umumiy qiymati.

Investitsiyaviy jozibadorlikning oshishi, iqtisodiy faoliyatning kengayishi, yangi ish o'rinlari yaratilishi, texnologik yangilanishlar va umuman mamlakatning iqtisodiy taraqqiyotini anglatadi. Investitsiyalar hajmi o'sishi iqtisodiy barqarorlik va kelajakka ishonch bildirishini ifodalaydi, shuningdek, investorlar va biznes sohasi uchun qulay iqtisodiy muhitni ko'rsatadi.

Prognozlar va ma'lumotlar seriyasi esa investitsiyalarning o'tgan yillar davomidagi haqiqiy qiymatlarini va kelajakda kutilayotgan tendensiyalarni ko'rsatadi, bu esa iqtisodiy rejalashtirish va siyosat yuritishda asosiy ma'lumotlar manbai hisoblanadi. Mamlakatning iqtisodiy o'sish yo'llarini va investitsiya siyosatining samaradorligini baholashda foydalaniladi.

Investitsiya salohiyatini baholash va takomillashtirish jarayonida marketing tadqiqotlarining tushunchalari va o'zgartirishlari jihatidan davom etish ham muhimdir.

Birinchi navbatda, marketing tadqiqotlari natijalari bilan investitsiyalarni baholashning amalga oshirilishini ko'rib chiqish. Qanchalik investitsiya qilinganligi, investitsiya natijalari, samaradorlik tahlili va boshqa statistik ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi. Natijalarning izohlari va o'zgarishi, investitsiya strategiyalarini yangilash va takomillashtirishda yordam beradi.

Ikkinchi navbatda, marketing tadqiqotlari natijalarining o'zgarishini ta'minlash uchun monitoring va baholash tizimlarini o'rnatish lozim. Investitsiya natijalarining o'z vaqtida baholanishi va ko'rib chiqilishi uchun muhimdir. Monitoring va baholash jarayonlari, strategiyalarni to'liq bajarish va yangilash uchun oqsayotgan yo'nalish nuqtalarni aniqlashda yordam beradi.

Uchinchi navbatda, marketing tadqiqotlari natijalari va investitsiya strategiyalari qo'llanilgan qandayligi va natijalarini ko'rsatishda ochiqlik va ishonch yaratishga qaratilishi zarur. Investitsiya olish va samarali investitsiya amalga oshirish jarayonlarida muvaffaqiyatni ta'minlash uchun ishonchli va samimiy munosabatlar muhimdir.

Oxirgi navbatda, marketing tadqiqotlari natijalari va investitsiya strategiyalari bilan bog'liq maqbul xatolar va kamchiliklar tushuntirilishi va ularga javob topishni o'z ichiga oladi. Bunday maqbul xatoliklarni to'g'rilash va yangi strategiyalarni amalga oshirish o'rinlardagi kamchiliklarni bartaraf qilishda yordam beradi².

Barcha jihatlarini ko'rib chiqqanda, marketing tadqiqotlarining xulosalari va investitsiyaviy taktikalar o'rtasidagi aloqa mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuv, mamlakatning iqtisodiy rivojlanish trayektoriyasini kengaytirish, yangi istiqbolli yo'nalishlarni belgilash va investitsiyalar strategiyasini belgilab olishda asosiy vosita hisoblanadi. Ushbu metodlar, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va yangi bozor segmentlariga kirish uchun eng yaxshi amaliyotlar sifatida xizmat qilishi mumkin.

¹ International Monetary Fund - Global economy-
https://www.theglobaleconomy.com/Uzbekistan/investment_outlook/

² "Investment Analysis and Portfolio Management" by Frank K. Reilly and Keith C. Brown (10th Edition, 2012)

Mamlakatning investitsion salohiyatini kuzatish va yaxshilashda marketing tahlillarining bir qator asosiy bosqichlari mavjud. Dastlab, marketing faoliyati natijalarini tahlil qilish va investitsiyaviy faoliyat bilan bog'liq aloqalarni mustahkamlash muhimdir. Bu, tahlillarni investitsiya qilingan sektorlarga qo'llash va marketing strategiyalarini ishlab chiqishda foydalanish orqali amalga oshiriladi, bu esa investitsiyalarning samaradorligini va xavfsizligini oshiradi.

Ikkinchi bosqichda, marketing tahlillari mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish uchun zarur bo'lgan xizmatlar va kommunikatsiyalar sohasida yangiliklarni aniqlash imkonini beradi. Bu yangi sarmoyalarni jalb qilish, mehnat resurslarini to'g'ri yo'naltirish va investorlar bilan aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi.

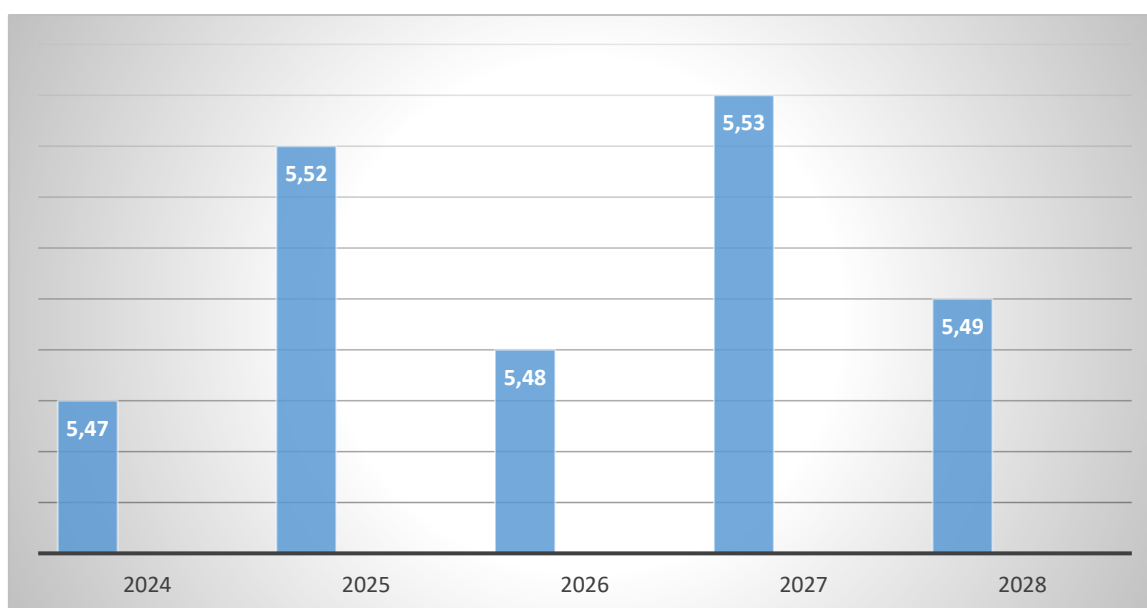
Uchinchi qadam sifatida, marketing tahlillari va investitsiyaviy strategiyalar o'rtasidagi tafovutlarni chuqur tushunish va ularni mustahkamlashga qaratilgan. Marketing strategiyalarini investitsiyaviy maqsadlarga moslashtirish va ularni samarali qo'llashga olib keladi.

Oxirgi bosqichda, marketing tahlillari va investitsiyalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganish va bu borada bilimlarni almashish, investitsiyaviy qarorlar qabul qilish jarayonida foydalanuvchilarga kerakli maslahatlarni taqdim etishni o'z ichiga oladi. Mamlakatning investitsiyaviy muhitini yaxshilash va yangi tarmoqlarni rivojlantirishda qo'llaniladigan strategiyalarni ishlab chiqishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Umuman olganda, marketing tahlillarining natijalari mamlakatning investitsiyaviy salohiyatini baholash va yaxshilashda zaruriy omil hisoblanadi. Bu jarayonlar, investitsiyalar jalb qilish, samarali amalga oshirish va yangi tarmoqlarni yaratishda muhim rol o'ynaydi va mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'shadi. Bu strategiyalar, shuningdek, mamlakatning raqobatbardoshligini oshirish va iqtisodiyotning turli sohalarini modernizatsiya qilish orqali umumiy ishbilarmonlik muhitini yaxshilashga xizmat qiladi.

So'nggi natijalarda investitsiyalarni optimallashtirish uchun marketing tadqiqotlari natijalarini qo'llash bo'yicha samarali strategiyalarni aniqlashga sezilarli hissa qo'shadi, bu esa o'z navbatida mamlakatning iqtisodiy o'sishini oshirishi mumkin. Ushbu metodologiyalardan foydalanish iqtisodiyotni rivojlantirish va investitsiyalarni jalb qilish uchun eng foydali yo'nalishni belgilash uchun juda muhimdir.

Mamlakatimiz iqtisodiyoti sohalarida investitsiya mablag'larining taqchilligi muammosi aniq. Bugungi kunda iqtisodiyotda mavjud bo'lgan investitsiyalar darajasi bilan barqaror iqtisodiy o'sish va rivojlanishni ta'minlash uchun kerakli bo'lgan daraja o'rtasida tafovut mavjud.

3-rasm. O'zbekistonning 2028-yilgacha bo'lgan iqtisodiy o'sish prognozi (foiz hisobida)¹

¹ Xalqaro valyuta jamg'armasining statistik ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

Quyidagi grafik O'zbekistonning 2024-yildan 2028-yilgacha bo'lgan iqtisodiy o'sish bo'yicha prognozini aks ettiradi. 2028-yilda taxminan 5.49 foizga yetishi kutilayotgani ko'rsatilgan.

Keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston bo'yicha ushbu ko'rsatkichning o'rtacha qiymati 5.14 foiz bo'lgan, 1994-yilda eng past darajasi - 5.2 foiz va 2007-yilda eng yuqori darajasi 9.5 foiz qayd etilgan. Ushbu ma'lumotlar O'zbekistonning o'rtacha ko'rsatkichining o'tmishdagi o'sishi va pasayish trendlarini ko'rsatadi.

2028-yil uchun dunyo bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichning 3.39 foiz ekanligi taqqoslaganda, O'zbekistonning ko'rsatkichi o'rtacha jahon darajasidan yuqoriroq ekanligi aniqlanadi. O'zbekiston iqtisodiyotining ushbu ko'rsatkich bo'yicha global miqyosda qanday pozitsiyada ekanligini va uning rivojlanish dinamikasini baholash imkonini beradi.

Grafikdan kelib chiqadigan tendensiyalar, mamlakat iqtisodiyotining kelajakdagi o'sish sur'atlarini va ushbu ko'rsatkichning kelajakdagi prognozini baholashda asosiy ma'lumot sifatida qo'llanilishi mumkin. Agar ushbu ko'rsatkich iqtisodiy o'sish, inflyatsiya darajasi yoki boshqa iqtisodiy omillarga tegishli bo'lsa, O'zbekistonning iqtisodiy siyosatida qanday o'zgarishlar qilinishi kerakligini va qaysi sohalar e'tiborga olinishi kerakligini aniqlash uchun asosiy dalil sifatida foydalaniladi.

Ko'rsatkichning kelajakdagi o'sishi yoki pasayishi bo'yicha prognozlar uchun, iqtisodiy siyosat, xalqaro va mahalliy iqtisodiy sharoitlar, sarmoyaviy muhit va hukumatning iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan choralari kabi omillar tahlil qilinishi kerak bo'ladi.

Tahlil va natijalar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 sanadagi PF-158 sonli "O'zbekiston-2030" strategiyasi nomli farmonida "2030-yilga qadar iqtisodiyot hajmini 2 barobar oshirish va "daromadi o'rtachadan yuqori bo'lgan davlatlar qatoriga kiritish" va asosiy kapitalga kiritiladigan investitsiyalar hajmining yillik o'rtacha 7 foiz atrofida o'sishini ta'minlash"¹ ko'zda tutilgan. Mamlakatimizda asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalarda 2020-2022-yillar davomidagi hajmini tahlil qilganimizda, ya'ni 23-yil mobaynida o'rtacha 59 838,9 mlrd.so'm o'sish kuzatilgan. Shuni inobatga olgan holda, "O'zbekiston-2030" strategiyasi farmonining ijrosini ta'minlash maqsadida investitsiyalarni boshqarishga marketing tadqiqotlari asosiy tamoyillari asosida investitsiya salohiyatini baholash muammolarini ko'rib chiqish lozim hisoblanadi.

2000-yildan 2010-yilgacha investitsiyalarning o'sishi nisbatan sekin va barqaror ko'rinishda bo'lgan. Bu davrda iqtisodiyotda asta-sekinlik bilan o'sish, shuningdek iqtisodiy siyosat va infratuzilmaviy loyihalarni amalga oshirish jarayonlari kuzatilgan bo'lishi mumkin.

2010-yildan keyin, investitsiyalarning o'sish sur'ati sezilarli darajada tezlashganini ko'rish mumkin. Bu o'sish, iqtisodiyotning diversifikatsiyalashuvi, chet el investitsiyalarini jalb qilishga qaratilgan siyosatlar, shuningdek mamlakatda yirik infratuzilmaviy va ishlab chiqarish loyihalarining boshlanishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

2016-yildan 2021-yilgacha bo'lgan vaqtda keskin ko'tarilishni ko'rsatadi. Bu davrda O'zbekistonning iqtisodiy siyosatidagi o'zgarishlar, jumladan chet el investitsiyalarini jalb qilish, iqtisodiyotni liberallashtirish va tadbirkorlik muhitini yaxshilash kabi islohotlar ta'siri ostida investitsiyalar hajmining keskin oshishi kuzatilgan.

O'zbekistonning asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalarning bu o'sish trendi kelajakda ham davom etishi mumkin, lekin bu prognozlar iqtisodiyotning global va mahalliy sharoitlariga, hukumatning investitsiyaviy siyosatiga, shuningdek xalqaro iqtisodiy muhitning o'zgarishiga bog'liq bo'ladi.

Investitsiyalarning kelgusi o'sishini prognoz qilishda, shuningdek, makroiqtisodiy omillar kabi qo'shimcha tahlillarni ham o'z ichiga olgan holda, har tomonlama yondashuv qo'llash kerak. Bu iqtisodiyotga ta'sir qiluvchi ichki va tashqi omillarni tahlil qilishni va shu asosda oqilona va samarali investitsiya siyosatini ishlab chiqishni talab qiladi.

¹ O'zbekiston Respublikasi prezidentining 11.09.2023 sanadagi PF-158 sonli "O'zbekiston-2030" strategiyasi to'g'risidagi farmoni.

Mamlakatda investitsiya mahsulotini ehtiyojga ega bo'lgan joriy va salohiyatli investitsiya loyihalari, hududlarning resurslar (tabiiy, intellektual, mehnat va boshqalar), investitsiya shartlari, tegishli xizmatlar, nou-xaular, moddiy mahsulotlar, aksiyalar va investitsiya faoliyatining boshqa mahsulotlari deb atash mumkin. Ushbu tadqiqot bizga investitsiya faoliyati obyekti (investitsiya shartlari, mahsulotni ilgari surish va rivojlantirish bo'yicha faoliyatni hisobga olgan holda) tushunchasini kengaytirish va intellektual komponent (iste'molchi) hisobiga mamlakat investitsiya mahsuloti narxini oshirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish imkonini beradi.

Bizning fikrimizga ko'ra, bozor imkoniyatlarini baholash uchun asosiy marketing tadqiqotlaridan foydalanish mintaqa iqtisodiyotiga investitsiyalar bo'yicha prognozlarni tuzishga yanada oqilona yondashish imkonini beradi. Bu, mintaqaning investitsiya faoliyatini strategik boshqarishni yanada samarali amalga oshirishga yo'l ochadi, chunki investitsiya bo'yicha ma'lumotlar va dastlabki baholashlar tashqi investorlar uchun qanday taxminlar keltirishi mumkinligini ko'rsatadi.

Marketing menejmentida bozor sig'imini tushunishning bir ma'noli talqini yo'q, lekin umumiy mohiyat shundan iboratki, "... bozor sig'imi xaridorlarning umumiy samarali talabidir, joriy narxlar darajasida ma'lum turdagi mahsulotning mumkin bo'lgan yillik sotish hajmi. Qoida tariqasida, bozor sig'imini aniqlashning uchta usuli qo'llaniladi:

1) mahsulot yetkazib berish (ishlab chiqarish) hajmini baholash;

2) iste'mol hajmini baholash;

3) ma'lumotlarni, odatda kattaroq bozorga nisbatan yoki o'xshashlik bo'yicha bozorga nisbattan baholash¹.

Bozor hajmini baholashning birinchi usuli "taklif hajmini baholash" bu hududlarning investitsiya salohiyatni hisoblashning umumiy qabul qilingan shakli hisoblanadi. Ya'ni, hozirgi vaqtda hududning investitsion salohiyat haqida gap ketganda, ular mamlakatda e'lon qilingan barcha investitsion dasturlarning umumiy qiymatini anglatadi. Bu usul, hududlarning o'zlarining investitsiya moliyaviy bozoridagi o'rinini aniqlash, tashkilot va sohalar uchun bu investitsiyalar mavjud bozor ehtiyoqlarini baholashda yordam bera olishi mumkin. Shuningdek, bu usul orqali tadbirkorlar va investorlar mintaqaviy investitsion salohiyatni tushunib, biznes rivojlantirish va investitsiya qilishda qanday samaraliroq ishlovchi bo'lishlari mumkinligini qanday baholashlari kerakligini hisoblashlari uchun foydali ma'lumotlarga ega bo'lishlari mumkin.

O'zbekiston Respublikasining asosiy kapitalga investitsiyalari turli asosiy fondlar bo'yicha 2019-dan 2022-yilgacha o'sish trendiga ega. Ma'lumotlar 2019-yildan 2022-yilgacha har yili jami investitsiyalar hajmining oshganini ko'rsatmoqda, bu iqtisodiy faoliyat va infrastruktura rivojlanishining kuchayishini anglatadi.

Masalan, turar-joy binolari bo'yicha investitsiyalar 2019-yilda 20,621.9 milliondan 2022-yilda 30,184.2 million so'mgacha oshgan, noturar-joy binolari uchun esa ushbu ko'rsatkich 33,408.1 millionso'mdan 58,225.1 million so'mgacha o'sgan. Bu, aholining turar joyga bo'lgan ehtiyojlarining ortib borayotganini va shaharsozlik faoliyatlarining kengaytirilayotganini ko'rsatadi.

Boshqa inshootlar uchun investitsiyalar ham sezilarli darajada o'sgan, 23,148.7 milliondan 43,393.4 million so'mgacha ko'tarilgan, bu kommunal va ijtimoiy infrastruktura loyihalariga qo'shimcha mablag' ajratilayotganini anglatishi mumkin. Mashina va uskunalar uchun investitsiyalar ham deyarli o'zgarishsiz qolgan, lekin boshqa mashina va uskunalar segmentida o'sish kuzatilgan, bu texnologik yangilanish va modernizatsiya jarayonlariga e'tibor qaratilayotganini bildiradi.

Investitsiya dinamikasini tahlil qilishda, o'sish sur'atlarining qanday o'zgarishlarini ko'rib chiqish ham muhim. Agar o'sish sur'ati yillar davomida oshib borayotgan bo'lsa, bu iqtisodiyotning barqaror o'sishini va sarmoya muhitining ijobiy holatini ifodalaydi. Aksincha, agar o'sish sur'ati pasayib ketgan bo'lsa, bu iqtisodiyotda muayyan muammolar yoki investitsiyalarni jalb qilishda qiyinchiliklarni ko'rsatishi mumkin.

¹ Привлечение инвестиций в регион с использованием маркетингового подхода
http://mirrabot.com/subjects/subject_5034704.html

Kelajakka nazar tashlaganda, investitsiya hajmining o'sishini prognoz qilish uchun makroiqtisodiy omillar, xalqaro savdo sharoitlari, milliy iqtisodiy siyosatlar va global iqtisodiy tendensiyalarni hisobga olish kerak. Shu bilan birga, hukumatning investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun qabul qilayotgan siyosatlari ham prognozlar uchun muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, 1-jadvaldagi ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasining asosiy kapitalga investitsiyalar hajmining ijobiy trendga ega ekanligini va bu o'sishning turli sohalar bo'yicha bir tekisda emasligini ko'rsatmoqda. Bu, mamlakatning kelajakdagi iqtisodiy rivojlanish strategiyasini belgilashda foydalanilishi mumkin bo'lgan qimmatli ma'lumotlar hisoblanadi¹.

Hududlarning investitsiya salohiyatini prognoz qilishning yondashuvlari va tegishli usullarining umumiy tasnifi 2-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Bozor sig'imini prognoz qilishning yondashuvlari va usullari²

Bozor sig'imini bashorat qilishga yondashuvlar	Tegishli yondashuv doirasida bozor sig'imini prognozlash usullari
1. Evristik yondashuv	1.1. Shaxsiy ekspert baholashlari asosida o'rtacha baholash usullari 1.2. Optimistik, pessimistik va ehtimolli ekspert xulosalari usuli 1.3. Komissiya usuli 1.4. Delphi usuli 1.5. Maqsadli iste'molchilar tomonidan mahsulot sotib olishga tayyorlikning kompozit indeksi usuli
2. Iqtisodiy-matematik yondashuv	2.1. Zamonaviy modellar 2.2. Hayotiy sikl egri chiziqlari orqali 2.3. Faktor modellari: 2.3.1. Yagona faktorli modellar: Engel va Trikvist egri chiziqlari orqali elastiklik koeffitsiyentlari orqali 2.3.2. Ko'p omilli modellar
3. Ma'lumotlarga asoslangan	3.1 Sun'iy intellektga asoslangan tahlil 3.2 Katta hajmdagi ma'lumotlar to'plamidan foydalanib bozor sig'imini o'rganish 3.3 Vaqt seriyalarini tahlil qilish orqali kelajakdagi bozor o'zgarishlarini prognoz qilish

Shunday qilib, hozirgi vaqtda investitsiya faoliyatini boshqarishda hududlarning investitsiya salohiyatini baholash va prognozlashning turli yondashuvlari qo'llanilmoqda. Biroq, har qanday usuldan alohida foydalanish integratsiyalashgan baholash yondashuviga imkon bermaydi, bu esa rivojlanishning haqiqiy naqshlari nuqtai nazaridan asossiz bo'lgan hududlar uchun strategik investitsiya rejalarini ishlab chiqish bo'yicha boshqaruv qarorlarini qabul qilish xavfini oshiradi³.

O'zbekiston iqtisodiyasini rivojlantirish va mamlakat hududlarida investitsiyalarni jalb qilishda hududlarning investitsiya salohiyatini baholash usuli ahamiyatli bir qadam hisoblanadi. Bu usul, mamlakat hududlarini biznes va investitsiya loyihalari uchun tayyorlash, ularning iqtisodiy salohiyatni belgilash va yangi ish o'rinlari yaratishda o'zbek istiqboli uchun muhimdir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki hududlarning investitsiya salohiyatini baholash usulining taklif etilayotgan majmui, hozirda amal qilayotganidan farqli ravishda, hududlarning

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Huzuridagi Statistika Agentligi-<https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/investments>

² Muallif ishlanmasi.

³ Николаева Юлия Николаевна ; Привлечение инвестиций в регион с использованием маркетингового подхода; 2004 г.

real investitsiya ehtiyojlarini aniqroq aks ettiradi va tashqi muhit va investorlar hattiharakatlarining bir qator muhim xususiyatlarini hisobga oladi. Bu usul, mintaqaviy investitsiya tovarlarini yanada foydali joylashtirish imkonini ta'minlaydi va strategik investorlar uchun mintaqaning investitsion jozibadorligini oshirishda katta rolni o'ynaydi. Bu usul orqali, kompaniyalar mintaqaning investitsion salohiyatni yaxshi tushunib, shuningdek, investitsiya sohasida qo'llanilayotgan resurslar va imkoniyatlarni qanday afzalroq ishlatishlari mumkinligini aniqlay oladilar. Shunday qilib, hududlarning investitsiya salohiyatini baholash usuli, korporativ strategiyani rivojlantirish, mintaqaviy raqobatda ustun bo'lish va investorlarni jalb qilishda muvaffaqiyatli bo'lish uchun ahamiyatga ega bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Uzbekistan plans to implement investment projects for US\$52 billion in 2022-2024-
<https://invest.gov.uz/mediacenter/news/uzbekistan-plans-to-implement-investment-projects-for-us-52-billion-in-2022-2024/>
2. IQVIA, ilgari Quintiles va IMS Health, Inc., Amerikaning Fortune 500 va S&P 500 ko'p millatli kompaniyasi bo'lib, sog'liqni saqlash axborot texnologiyalari va klinik tadqiqotlarning birlashgan sohalariga xizmat qiladi
3. Global revenue of the market research industry from 2008 to 2022 with a forecast for 2023-
<https://www.statista.com/statistics/242477/global-revenue-of-market-research-companies/>
4. Xalqaro valyuta jamg'armasining statistik ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi
5. International Monetary Fund - Global economy-
https://www.theglobaleconomy.com/Uzbekistan/investment_outlook/
6. **"Investment Analysis and Portfolio Management" by Frank K. Reilly and Keith C. Brown** (10th Edition, 2012)
7. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 11.09.2023 sanadagi PF-158 sonli "O'zbekiston-2030" strategiyasi to'g'risidagi farmoni.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Huzuridagi Statistika Agentligi malumotlari asosida muallif tomondan tuzildi.
9. Привлечение инвестиций в регион с использованием маркетингового подхода
http://mirrabot.com/subjects/subject_5034704.html
10. Николаева Юлия Николаевна ; Привлечение инвестиций в регион с использованием маркетингового подхода; 2004 г.
11. Игорь Березин, Маркетинговый анализ. Рынок. Фирма. Товар. Продвижение; Год издания: 2007 Издательство: Вершина
12. Glazyev, Sergey Yuryevich, and Gleb Gennadyevich Fetisov. "On the strategy of sustainable development of Russia's economy." Economic and social changes: facts, trends, forecast 1 (2013): 18-28